

БІБЛІЯТЭЧНА-ІНФАРМАЦЫЙНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ У СІСТЭМЕ ФАРМІРАВАННЯ КУЛЬТУРНА-АДУКАЦЫЙНАГА ПАТЭНЦЫЯЛУ СОЦЫУМУ

*С. В. Зыгмантовіч,
канд. педагагічных навук, дац.,
заг. каф. менеджменту ІДС БДУКМ*

БІБЛІЯГРАФІЧНАЯ ПРАДУКЦЫЯ БІБЛІЯТЭК У НОВЫХ УМОВАХ ЗАБЕСПЯЧЭННЯ ДАСТУПНАСЦІ ІНФАРМАЦЫІ

Імклівае развіццё і ўсебаковае распаўсюджанне інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій абумовіла станаўленне адзінай адкрытай сусветнай інфармацыйнай прасторы, сутнаснай характарыстыкай якой з'яўляецца магчымасць атрымання кожным членам грамадства поўнай і дакладнай інфармацыі на падставе адкрытага доступу. У рэалізацыі гэтай магчымасці актыўны ўдзел павінны прыняць бібліятэкі.

Адным з важнейшых сродкаў, якія садзейнічаюць эфектыўнай рабоце бібліятэк у інфармацыйным грамадстве, з'яўляецца іх бібліяграфічная дзейнасць, і ў прыватнасці такі яе кірунак, як падрыхтоўка бібліяграфічнай прадукцыі. Сёння функцыі бібліяграфічных крыніц інфармацыі, якія рыхтуюцца бібліятэкай, не абмяжоўваюцца раскрыццём фондаў сваёй бібліятэкі. У бібліяграфічных дапаможніках інтэгруецца інфармацыя з розных крыніц, не залежна ад месца яе захавання, адлюстроўваюцца дакументы, прадстаўленыя на розных носбітах, у тым ліку даступныя з дапамогай тэлекамунацыйных сродкаў сувязі. Развіваюцца новыя формы прадстаўлення бібліяграфічнай інфармацыі, усё большае месца ў практыцы работы бібліятэк пачынаюць займаць электронныя. Падрыхтоўка бібліягра-

фічнай прадукцыі ажыццяўляецца на падставе кааперацыі работы розных бібліятэк, у межах рэалізацыі карпаратыўных праектаў. Менавіта дзякуючы бібліяграфічным крыніцам ёсць магчымасць аптымізацыі пошукавай дзейнасці карыстальнікаў шляхам стварэння адзінай кропкі доступа да сукупных размеркаваных рэсурсаў бібліятэк розных тыпаў, рознай ведамаснай прыналежнасці, тэрытарыяльна аддаленых, да рэсурсаў розных суб'ектаў сістэмы дакументных камунікацый – бібліятэк, музеяў, архіваў, органаў навукова-тэхнічнай інфармацыі і інш. Акрамя таго дзякуючы бібліяграфічным крыніцам ёсць магчымасць рэалізацыі не толькі базавай – дакументна-інфармацыйнай функцыі бібліятэк, але і вытворных, выконваемых усімі бібліятэкамі – адукацыйнай, сацыяльнай, культурнай, а таксама спецыфічных для асобных тыпаў бібліятэк, напрыклад, для абласных універсальных навуковых бібліятэк – краязнаўчай, навукова-метадычнай.

Новыя магчымасці, новыя формы, тэхналогіі прадстаўлення інфармацыі пашыраюць і ўнутраны патэнцыял бібліяграфічных крыніц, які можна выкарыстоўваць бібліятэкам для ўзбагачэння сваёй дзейнасці, павышэння ўзроўня запатрабаванасці вынікаў работы бібліятэк з боку навуковай грамадскасці, сферы адукацыі, культуры. Прафесар О. М. Зусьман распрацаваў і падрабязна апісаў у сваёй манаграфіі тэорыю бібліяграфічных даследаванняў. Аўтар пераканаўча паказаў, што функцыі бібліяграфіі з цягам часу пашыраюцца. Першапачаткова ў яе задачы ўваходзілі толькі апісанне і ўлік дакументаў, затым для бібліяграфіі сталі характэрны функцыі пошука дакументаў, дабавіліся функцыі ацэнкі публікацый і кіраўніцтва чытаннем. Пачынаючы з 1960-х гг. у межах навукова-інфармацыйнай дзейнасці, бібліяграфія часткова ўзяла на сябе выкананне больш складанай функцыі – падрыхтоўку прагнозна-аналітычных матэрыялаў [1]. У сучасных умовах ідзе размова аб магчымасцях рэалізацыі з боку бібліяграфіі функцый экспертных сістэм, кіравання ведамі, атрымання новых навуковазнаўчых ведаў на падставе вынікаў бібліяметрычнага аналізу бібліяграфічных крыніц інфармацыі.

Для стварэння сучаснай інфармацыйнай інфраструктуры навукі, адукацыі, асветніцтва недастаткова забяспечыць толькі доступ да дакументаў і іншых крыніц інфармацыі, асноўнай задачай сучасных бібліятэк з'яўляецца арганізацыя такіх умоў,

пры якіх наяўнасць інфармацыі прыводзіць да стварэння новых ведаў і новага ўзроўня адукацыі. Таму стварэнне бібліяграфічных крыніц – гэта не толькі апісанне рэсурсаў, але і арганізацыя ведаў, якія змяшчаюцца ў кожным рэсурсе, усталяванне ўзаемасувязяў паміж рознымі рэсурсамі. Выкарыстанне новых інфармацыйных тэхналогій, і ў прыватнасці гіперспасылак, значна пашырае гэтыя магчымасці бібліяграфічных крыніц. Выпрацаваныя практыкай метадычныя прыёмы бібліяграфавання, звязаныя з рэалізацыяй ацэначнай функцыі, комплексным, праблемна-арыентацыйным адлюстраваннем дакументаў, якасным іх адборам, раскрыццём зместа тэкставых абвешчэнняў і прадстаўленнем абагульненых звестак, спрыяюць вырашэнню праблемы інфармацыйнай перанасычанасці асобы, стымулююць самастойную інфармацыйна-пошукавую дзейнасць спажываўцаў інфармацыі, садзейнічаюць фарміраванню ўяўленняў у карыстальнікаў аб распрацаванасці, стане канкрэтнай праблемы. Фарміраванню так званых «вывадных» ведаў садзейнічае і комплекснае прадстаўленне ў дапаможніках як бібліяграфічнай, так і фактаграфічнай, канцэптуальнай, поўнатэкставай інфармацыі; пашырэнне асартымента бібліяграфічнай прадукцыі па тыпа-відавому, жанравому саставу.

Сярод электронных бібліяграфічных прадуктаў, якія ствараюць бібліятэкі, вылучаюцца электронны каталог (ЭК) на фонд аналагавых дакументаў; ЭК на фонд электронных дакументаў на аптычных дысках; ЭК на асобныя адкрытыя рэсурсы інтэрнэта, адабраныя бібліятэчным персаналам (каталагізацыя інтэрнэт-дакументаў адкрытага доступу на падставе адбора найбольш каштоўных рэсурсаў); зводныя ЭК. Сярод бібліяграфічных прадуктаў вылучаюцца таксама ўніверсальныя, галіновыя, праблемна-арыентаваныя бібліяграфічныя (рэфератыўныя) базы даных (БД), якія бібліятэкі прадстаўляюць як у лакальным доступе, так і даступныя праз вэб-сайт; тэкставыя формы бібліяграфічных і рэфератыўных паказальнікаў і спісаў у розных фарматах (doc, pdf, html); змест часопісаў; пучывадзіцелі, якія дапамагаюць навігацыі ў электронных рэсурсах; архівы даведак, выкананыя віртуальнай даведачнай службай; віртуальныя выставы выданняў; бюлетэні (спісы) новых паступленняў у бібліятэку; вынікі дыферэнцыраванага бібліяграфічнага інфармавання ў форме тэматычных спісаў бібліяграфічных абвешчэнняў; вынікі бібліяметрычнага аналізу публікацый

(вызначэнне індэкса цытуемасці аўтара, індэкса Хірша (H-index) і ншых індыкатараў і паказчыкаў).

Бібліятэкі нашай краіны засвойваюць і прадстаўляюць карыстальнікам большасць з пералічаных вышэй тыпаў і жанраў электроннай бібліяграфічнай прадукцыі. Разам з тым сёння для дзейнасці беларускіх бібліятэк, як паказаў аналіз прадстаўленай на іх сайтах бібліяграфічнай прадукцыі, характэрна пераважна тэндэнцыя прыстасавання камп'ютэрных тэхналогій да традыцыйнай практыкі стварэння бібліяграфічных рэурсаў, слабае выкарыстанне, у параўнанні з замежным вопытам, магчымасцей камп'ютэрных тэхналогій для ўдасканалення, узбагачэння функцыянальнага патэнцыяла, аптымізацыі каналаў доступу да крыніц бібліяграфічнай інфармацыі.

У якасці ілюстрацыі развіцця бібліяграфічнай прадукцыі пад уплывам інфармацыйных тэхналогій можна разгледзець адзін з самых распаўсюджаных жанраў электроннай бібліяграфічнай прадукцыі – ЭК. ЭК пастаянна падвяргаюцца ўдасканаленням, што звязана найперш з распрацоўкай спецыяльнага праграмнага забеспячэння іх функцыянавання. Яно складаецца з розных модуляў, якія дазваляюць аказваць усё больш разнастайныя паслугі карыстальнікам (не толькі правядзенне шматаспектнага пошука, але і магчымасць браніравання, заказа дакументаў). Вядзецца работа па ўдакладненні фарматаў прадстаўлення і абмена данымі. Сярод новых функцыянальных магчымасцей ЭК, якія на думку Е. Ю. Елісінай пераўтвараюць іх у сацыяльна-арыентаваную сістэму, аўтар вылучае прадстаўленне на іх базе доступу да больш шырокага і разнастайнага зместа дакументаў – анатацыям, зместу зборнікаў, выявам вокладак, рэцэнзіям, непасрэдна поўным тэкстам дакументаў, каментарыям карыстальнікаў [2, с. 175–176].

Замежныя спецыялісты актыўна абмяркоўваюць вартасці і недахопы тэгіравання спажывцамі зместа дакументаў ключавымі словамі-меткамі (тэгамі), пабудовы «воблакаў метак» (тэгаў), што пашырае каталожнае апісанне, павялічвае іх бібліяграфічную насычанасць. Але каб гэта стала магчымым, неабходна наяўнасць тэхнічнай інфраструктуры – адпаведнага праграмнага забеспячэння для тэгіравання, дазваляючага наслойваць метададаныя, створаныя карыстальнікам, на асноўную структуру бібліяграфічнага запісу, а таксама арганізацыйныя і псіхалагічныя змены (разуменне таго, што многія карыстальнікі могуць удзельнічаць у каталагізацыі).

У бібліятэках замежных краін сёння рэалізуюцца таксама праекты па фарміраванні электронных каталогаў новага пакалення, важнейшая асаблівасць якіх звязана з магчымасцю доступа з адзінага пошукавага інтэрфэйса да ўсіх інфармацыйных рэсурсаў бібліятэкі, уключаючы лакальныя электронныя калекцыі і аддаленыя поўнатэкставыя базы даных з ліцэнзійным доступам [3; 4].

Працэсы інфарматызацыі бібліятэк ідуць вельмі няроўна. Дзейнасць бібліятэк залежыць ад тэхнічнага забеспячэння вытворчых працэсаў і характарыстык выкарыстоўваемага праграмнага забеспячэння. На жаль, бібліятэкі нашай краіны, нягледзячы на 20-гадовы тэрмін выкарыстання сродкаў аўтаматызацыі, пры характарыстыцы бібліяграфічных рэсурсаў часцей указваюць аб'ёмы БД, ЭК па колькасці бібліяграфічных запісаў, але відавочна не хапае інфармацыі аб тым, наколькі ствараемыя электронныя прадукты адпавядаюць запытам карыстальнікаў, функцыянальным магчымасцям электроннай бібліяграфіі, ступені развіцця камп'ютэрных тэхналогій. Сёння вельмі актуальнай з'яўляецца распрацоўка якасных параметраў ацэнкі ствараемых у бібліятэках бібліяграфічных рэсурсаў і прымяненне іх для ацэнкі стану бібліяграфічнай забяспечанасці патрэбнасцей карыстальнікаў краіны ў новых умовах даступнасці інфармацыі.

1. Зусьман, О. М. Библиографические исследования науки / О. М. Зусьман. – СПб. : СПбГУКИ, 2000. – 215 с.

2. Елисина, Е. Ю. Электронные услуги библиотек / Е. Ю. Елисина. – СПб. : Профессия, 2010. – 304 с.

3. Дедик, П. Е. Новые возможности доступа к ресурсам зарубежных библиотек: каталоги нового поколения / П. Е. Дедик // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 2. – С. 65–84.

4. Дедик, П. Е. Новые возможности доступа к ресурсам зарубежных библиотек: системы WebScale Discovery / П. Е. Дедик // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 3. – С. 22–37.